

А. Л. ПАНФІЛОВА¹, Н. С. БОГДАН², М. Р. МАТУЩАК²¹ Національний фармацевтичний університет² Буковинський державний медичний університет

АНАЛІЗ СТАНУ РОЗВИТКУ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ АЗЕРБАЙДЖАНУ ЯК ВАЖЛИВОГО ОБ'ЄКТА ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ФАРМАЦЕВТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Для вітчизняних виробників лікарських препаратів фармацевтичні ринки (ФР) країн колишнього СРСР традиційно розглядалися як важливі об'єкти їх зовнішньоекономічної діяльності. З метою формування послідовної та науково обґрунтованої асортиментної політики відносно своїх зовнішньоекономічних партнерів вітчизняним виробникам фармацевтичної продукції необхідно мати оперативну та об'єктивну інформацію стосовно змін, що відбуваються на національних фармацевтичних ринках інших країн. На фоні стрімкого зниження активності зовнішньоекономічних відносин українських виробників фармацевтичної продукції з Російською Федерацією все більш перспективним виглядає нарощування обсягів експорту ліків до інших країн колишнього СРСР, насамперед до країн Закавказзя. Тому виникає необхідність в аналізі сучасного стану та проблем розвитку їх ФР, зокрема ФР Азербайджану.

Мета: аналіз сучасного стану розвитку та визначення основних характеристик азербайджанського фармацевтичного ринку.

Результати. Встановлено, що впродовж 2010-2016 рр. Азербайджан входив до п'ятірки країн-лідерів за обсягами імпорту української фармацевтичної продукції. Реєстрація ліків в Азербайджані здійснюється за централізованою процедурою, а термін дії реєстрації – 5 років. Фармацевтичний ринок Азербайджану має промоційний характер та є імпортозалежним (95,5-97,0 %), що за умов фінансової нестабільності має непередбачувані соціально-економічні наслідки. Більше половини імпорту фармацевтичної продукції у вартісному показнику припадає на країни ЄС, а на другій та третій позиції представлені РФ та Україна (14,0 % та 9,0 % відповідно). Впровадження в Азербайджані з вересня 2015 р. механізмів державного регулювання цін на препарати мало значний вплив на формування асортиментної політики на фармацевтичному ринку. Встановлений факт планомірного збільшення кількості ліків, що підлягають державному регулюванню цін з 2015 р. у 4,3 рази (з 2500 до 10731 найменувань). Важливими характеристиками розвитку азербайджанського фармацевтичного ринку впродовж 2010-2016 р. є стабільне домінування у структурі асортименту генеричних препаратів (64,59-73,77 %) та препаратів рецептурної групи (68,32-75,27 %).

Висновки. Результати проведених досліджень можуть бути використані у розробці ефективних підходів у побудові довготривалих та взаємовигідних зовнішньоекономічних відносин між українськими виробниками фармацевтичної продукції та суб'єктами системи фармацевтичного забезпечення населення Азербайджану.

Ключові слова: Азербайджан; фармацевтичний ринок Азербайджану; референтне ціноутворення; регулювання торговельних націнок на фармацевтичному ринку

H. L. PANFILOVA, N. S. BOGDAN, M. R. MATUSCHAK

ANALYSIS OF PHARMACEUTICAL MARKET DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN AS AN IMPORTANT OBJECT OF FOREIGN TRADE ACTIVITIES OF DOMESTIC PHARMACEUTICAL ENTERPRISES

For domestic pharmaceutical manufacturers pharmaceutical markets of the former USSR countries are traditionally considered as important objects of their foreign economic activity. With the aim of forming a consistent and scientifically based assortment policy with regard to its foreign economic partners, domestic producers of pharmaceutical products need to have prompt and objective information about the changes that have occurred in the national pharmaceutical markets of other countries. The pharmaceutical market is a complex and multi-level structure. Against the backdrop of a sharp decline in the activity of foreign trade relations between Ukrainian producers of pharmaceutical products and the Russian Federation, the growth of export volumes of medicines to other countries of the former USSR, for example, the countries of the Transcaucasia, is increasingly expanding.

Therefore, it is necessary to analyze the current state and problems of the development of the pharmaceutical market of Azerbaijan.

Aim. To analyze the current state of development and to determine the main characteristics of the Azerbaijani pharmaceutical market.

Results. It was established that during 2010-2016 Azerbaijan was one of the five leading countries in terms of imports of Ukrainian pharmaceuticals. Registration of medicines in Azerbaijan will be carried out according to the centralized procedure, and the registration period is 5 years. The pharmaceutical market of Azerbaijan is promotional and is import-dependent (95.5-97.0 %), which has unpredictable socio-economic consequences in conditions of financial instability. More than half of imports of pharmaceuticals are in value in the EU countries, while the second and third positions are represented by Russian Federation and Ukraine (14.0 % and 9.0 % respectively). Implementation in Azerbaijan from September 2015 of the mechanisms of state regulation of drug prices had a significant impact on the formation of assortment policy in the pharmaceutical market. The established fact of a planned increase in the number of drugs that are subject to state regulation of prices from 2015 to 4.3 times (from 2500 to 10,731 titles). An important characteristic of the development of the Azerbaijani pharmaceutical market during 2010-2016 is the stable dominance in the structure of the assortment of generic drugs (64,59-73,77 %) and prescription drugs (68,32-75,27 %).

Conclusions. The results of the research can be used to develop effective approaches in building long-term and mutually beneficial foreign economic relations between Ukrainian pharmaceutical manufacturers and subjects of Azerbaijan

Key words: Azerbaijan; pharmaceutical market of Azerbaijan; reference pricing; regulation of trade margins in the pharmaceutical market

А. Л. ПАНФИЛОВА, Н. С. БОГДАН, М. Р. МАТУЩАК

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА АЗЕРБАЙДЖАНА КАК ВАЖНОГО ОБЪЕКТА ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

Для отечественных производителей лекарственных препаратов фармацевтические рынки (ФР) стран бывшего СССР традиционно рассматриваются как важные объекты их внешнеэкономической деятельности. С целью формирования последовательной и научно обоснованной ассортиментной политики в отношении своих внешнеэкономических партнеров отечественным производителям фармацевтической продукции необходимо иметь оперативную и объективную информацию об изменениях, которые произошли на национальных ФР других стран. На фоне стремительного падения активности внешнеэкономических отношений украинских производителей фармацевтической продукции с Российской Федерацией все более перспективным представляется увеличение объемов экспорта лекарств в другие страны бывшего СССР, прежде всего в страны Закавказья. Поэтому возникает необходимость в анализе современного состояния и проблем развития их ФР, в частности ФР Азербайджана.

Цель: анализ современного состояния и определение основных характеристик азербайджанского ФР.

Результаты. Установлено, что в течение 2010-2016 годов Азербайджан входил в пятерку стран-лидеров по объемам импорта украинской фармацевтической продукции. Регистрация лекарств в Азербайджане осуществляется по централизованной процедуре, а срок действия регистрационного свидетельства – 5 лет. ФР Азербайджана имеет промоционный характер и является импортозависимым (95,5-97,0 %), что в условиях финансовой нестабильности имеет непредсказуемые социально-экономические последствия. Более половины импорта фармацевтической продукции в стоимостном показателе приходится на страны ЕС, а на второй и третьей позиции представлены РФ и Украина (14,0 % и 9,0 % соответственно). Введение в Азербайджане с сентября 2015 г. механизмов государственного регулирования цен на препараты оказало значительное влияние на формирование ассортиментной политики на ФР. Установлен факт планомерного увеличения количества лекарств, подлежащих государственному регулированию цен с 2015 г. в 4,3 раза (с 2500 до 10731 наименований). Важной характеристикой развития азербайджанского ФР в течение 2010-2016 г. является стабильное доминирование в структуре ассортимента генерических препаратов (64,59-73,77 %) и препаратов рецептурной группы (68,32-75,27 %).

Выводы. Результаты проведенных исследований могут быть использованы при разработке эффективных подходов в построении долгосрочных и взаимовыгодных внешнеэкономических отношений между украинскими производителями фармацевтической продукции и субъектами системы фармацевтического обеспечения населения Азербайджана.

Ключевые слова: Азербайджан; фармацевтический рынок Азербайджана; референтное ценообразование; регулирование торговых наценок на фармацевтическом рынке

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Історично склалось так, що країни колишнього СРСР розглядалися для українських фармацевтичних підприємств як найважливіші стратегічні партнери. За офіційним даними Державної служби статистики обсяги експорту української фармацевтичної продукції до країн, що входять до складу Союзу незалежних держав (СНД), з 2009 р. до 2013 р. зростали прогресуючими темпами. Так, у 2013 р. експорт готових лікарських засобів (ЛЗ) вітчизняного виробництва склав близько 251,5 млн дол. США, що становило +3,3 % порівняно з даними 2012 р. [1, 2]. Після 2014 р. в Україні відбулись значні політичні та соціально-економічні зміни, які вплинули на всі без винятку сфери діяльності, в т. ч. й на фармацевтичне виробництво та зовнішньоекономічне співробітництво з найближчими географічно до нас країнами-сусідами. За даними 2015 р. обсяг експорту фармацевтичної продукції склав 162,08 млн дол., скоротившись на 39,2 % порівняно з аналогічним показником попереднього року [3, 4]. У той же час у 2015 р. за оцінкою фахівців питома вага (%) експортованої фармацевтичної продукції в загальному обсязі експорту з країни змінилася незначно – з 0,47 % в 2014 р. до 0,41 % [2]. У першому кварталі 2017 р. експорт вітчизняної фармацевтичної продукції дорівнював 40,3 млрд євро, що у 2,3 рази менше, ніж за даними аналогічного періоду 2014 р. [5, 3]. Вкрай негативний вплив на формування ефективної зовнішньоекономічної політики українських фармацевтичних виробників чинять невиважені висловлювання та непослідовні дії чиновників вищого рангу стосовно державної політики у сфері регулювання обігу лікарських препаратів (ЛП), зокрема тих найменш значущих, що надходять з інших країн СНД. За умов перманентної економічної кризи, нестійкого фінансового стану у державі, а також на фоні високої вірогідності реалізації несприятливих для національної економіки політичних ризиків виконання вітчизняними виробниками фармацевтичної продукції взятих на себе зобов'язань перед закордонними партнерами знаходиться під загрозою. У такій складній та малопрогнозованій ситуації вітчизняні виробники фармацевтичної продукції повинні формувати нову стратегію кризового менеджменту з орієнтацією на довгострокові та якісно нові моделі відносин з країнами СНД, відносини, не обтяжені політичними ризиками. Прикладом таких держав є Азербайджанська Республіка (АзР), що в умовах загострення російсько-українських відносин зайняла середньозважену та далекоглядну позицію, спрямовану на збереження досвіду взаємовигідних відносин у всіх сферах діяльності, в т. ч. у фармацевтичному секторі. Тому аналіз сучасного фармацевтичного ринку (ФР) з метою визначення основних на-

прямків подальшого співробітництва між Україною та Азербайджаном у фармацевтичному забезпеченні населення має актуальність та важливе соціально-економічне значення для обох держав.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Необхідно зазначити, що результати аналізу ФР країн СНД представлені у роботах вчених різних спеціальностей та за широким спектром досліджень [6-13]. Тому перерахувати всі публікації, що висвітлюють питання розвитку ФР країн СНД, у т. ч. Азербайджану у рамках цієї публікації не представляється можливим. Так, наприклад, у впливовому на українському мас-медійному просторі Щотижневнику «Аптека» до 2014 р. майже щорічно були представлені аналітичні огляди ринків країн СНД [6-10, 13]. На жаль, на теперішній час відчувається відносний дефіцит даних, що відображають стан розвитку ФР країн колишнього СРСР, в т. ч. й національного ФР АзР. Відносно невелика кількість публікацій азербайджанських вчених, представлених у відкритому інформаційному просторі, висвітлюють окремі питання, пов'язані з оцінкою економічного та інвестиційного потенціалу розвитку вітчизняного виробництва окремих суб'єктів відносин на ФР, державного регулювання фармацевтичної діяльності тощо [14, 15]. Заслужує на увагу робота Е. М. Агаєва і П. Ф. Гаджибалаєва, у якій представлена загальна характеристика азербайджанського ФР за окремими показниками у динаміці років, що дає змогу сформулювати деякі характерні риси розвитку національного ФР Азербайджану [16].

ВИДІЛЕННЯ НЕ ВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

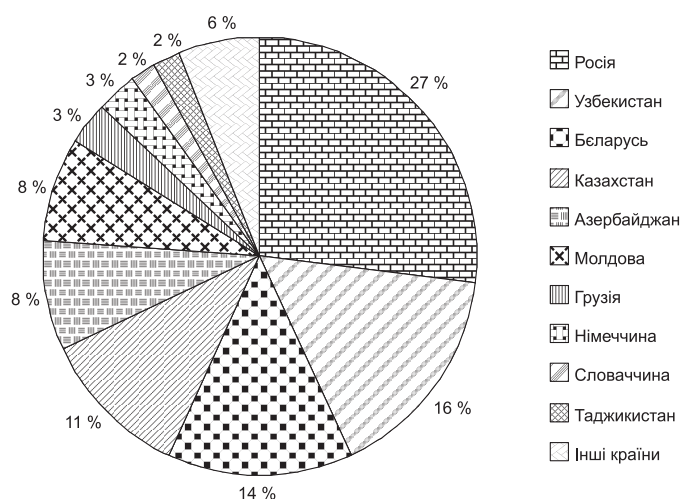
Дослідження сучасних публікацій, що висвітлюють питання формування асортиментної політики на ФР Азербайджану, а також присвячених аналізу основних його проблем та перспектив розвитку у вітчизняному інформаційному просторі, відсутні. Зазначене твердження і дозволило сформулювати мету наших досліджень.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасного стану та проблем розвитку ФР Азербайджану як важливого об'єкту зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних фармацевтичних підприємств на етапі подальшого поглиблення співпраці з різними країнами в організації фармацевтичного забезпечення населення.

ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У результаті аналізу досліджень, представлених у спеціальній літературі, встановлено, що

Рис. 1 Аналіз структури експорту української фармацевтичної продукції до країн СНД (середні показники за 2012-2016 роки)

Азербайджан впродовж останніх десятиліть розглядався як важливий стратегічний партнер у фармацевтичному секторі економіки України [1, 3, 8, 9]. За даними аналізу структури експорту української фармацевтичної продукції за 2012-2016 рр. нами були визначені середні показники питомої ваги країн-експортерів. Результати досліджень представлені на рис. 1.

Як видно з рис. 1, Азербайджан входить до п'ятірки країн-лідерів за обсягом експортованої фармацевтичної продукції українського виробництва. Привертає увагу той факт, що у структурі експорту фармацевтичної продукції України на п'ять країн СНД припадає приблизно три четверти всього обсягу експорту.

Об'єктом наших подальших досліджень стали дані Міністерства охорони здоров'я, Тарифної (цінової) ради Азербайджанської Республіки ([www.tariff.gov.az](http://tariff.gov.az), розділ «Лікарські засоби» – <http://tariff.gov.az/documents/DVA.pdf>), а також маркетингових компаній та агенцій, що спеціалізуються на моніторингу основних показників розвитку ФР у країнах СНД.

За даними 01.01.2017 р. в Азербайджані було зареєстровано 4476 торгових найменувань без урахувань всіх форм випуску. Термін реєстрації ЛП в Азербайджані складає 5 років. У країні діє механізм централізованої процедури реєстрації ЛП. Первинна експертиза реєстраційних документів становить 15 днів, спеціалізована – 180 днів при реєстрації, при перереєстрації і змінах – 90 днів, а додаткова спеціалізована – 30 днів [17, 18]. Наприклад, у країнах ЄС максимальний термін проходження експертизи складає 210 днів. Оцінка реєстраційних документів на попередньому етапі розгляду складається з наступних етапів: валідація поданих матеріалів (10 робочих днів), первинна оцінка (120 днів), вто-

ринна оцінка (90 днів) [12]. Станом на 01.01.2017 р. вартість реєстрації оригінального ЛП становить 1563 манатів (918 доларів США), а генеричного препарату – 1256 манатів (737 доларів США). Загальна вартість перереєстрації ЛЗ дорівнює 914,2 маната або 537 доларів США. При необхідності внесення змін у реєстраційне досьє на ЛП замовник повинен сплатити 620,0 манатів або 364 долари США. Згідно із Законом АзР № 208-ШГ від 22.10.2006 р. «Про лікарські засоби» реєстрації ЛП здійснюється при реєстрації ЛП за такими групами, як оригінальні та генеричні препарати, нові комбіновані та імунобіологічні ліки [17].

За останніми даними, представленими у відкритому доступі, обсяг національного ФР Азербайджану у 2016 р. становив 1,3 млрд дол. США, з яких 130 мільйонів припадає на госпітальні закупівлі ЛП за державні кошти [7, 14]. На відміну від багатьох національних ФР країн СНД ринок ліків та ВМП в Азербайджані носить яскравий промоційний характер. Тобто, у структурі аптечних продажів лідируючі позиції займають так звані препарати «блокбастери», а значний сегмент ринку займають бренди, застосування яких у медичній практиці не відповідає спектру найбільш значущих нозологій [7, 12].

Наступною важливою характеристикою національного ФР Азербайджану, як і всіх виключно ринків країн СНД, є імпортозалежність. Так, питома вага (%) препаратів імпортного виробництва, представлених на азербайджанському ФР за різними роками дослідження, дорівнювала від 95,5 % (2010 р.) до 97,0 % (2016 р.). На рис. 2. представлена структура імпорту фармацевтичної продукції в АзР.

Як бачимо, до трійки країн-лідерів за обсягами імпорту фармацевтичної продукції входять країни ЄС (55,0 %), РФ (14,0 %) та Україна

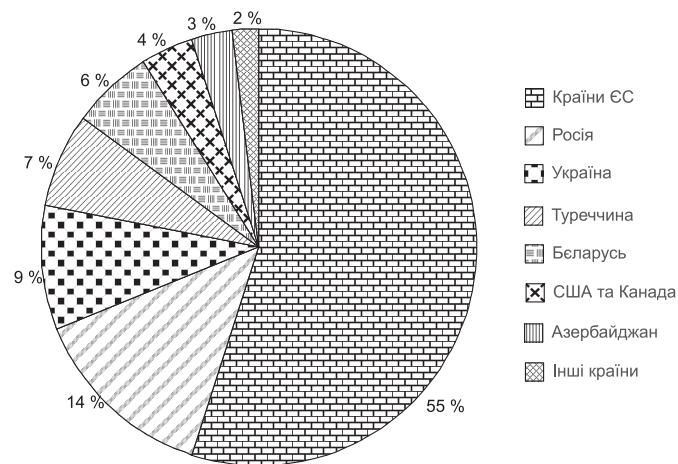

Рис. 2 Аналіз структури обсягу імпорту фармацевтичної продукції у АзР

(9,0 %). Особливістю формування асортиментної політики на азербайджанському ФР є високий рівень впливу фармацевтичних компаній з Туреччини, яка займає четверте місце за обсягами імпорту фармацевтичної продукції у країну та не останню значну роль у формуванні майбутнього потенціалу фармацевтичної галузі АзР. Слід зазначити, що вітчизняне виробництво ЛП та виробів медичного призначення (ВМП) в АзР розвинено дуже слабо. За оцінкою експертів питома вага препаратів азербайджанського виробництва на ФР у вартісному показнику складає приблизно 3,0 % від його загального обсягу, що у натуральних показниках становить лише 134 найменування ЛП [7, 19]. На теперішній час працюють такі фармацевтичні підприємства, як «Bakikimyeczasanaye», «Biol», «Azersintez» та «Azerfarm». Останні з названих підприємств входять до складу концерну «Farm Sintez Holding», створеного на базі співпраці Азербайджану з Іраном та Туреччиною. У країні відсутні законодавчі норми щодо приведення виробництва ЛП до вимог GMP [17].

Аналізуючи структуру фармацевтичних компаній, представлених на оптовому та роздрібно-му сегментах ФР Азербайджану, ми встановили його наступну якісну характеристику. ФР Азербайджану можна віднести до монопольного типу ринку. На сегменті оптової та роздрібно-ї реалізації ЛП та ВМП представлені великі фармацевтичні компанії («AvroMed», «Riyad-Pharm», «Azeri Med», «Certus Pharma», «Farm Qrup» і «Paşa-Ko»), що мають розгалужену мережу аптечних закладів по всій країні. Так, наприклад, «Azeri Med» та «AvroMed» мають понад 600 аптечних закладів. За останніми статистичними даними в Азербайджані функціонує більше 2000 аптечних закладів, у переважній більшості приватної форми власності [19]. У середньому на 100 тис. населення АзР припадає 22 аптеки. При цьому середній показник кількості аптек за

стандартами «Організації економічного співробітництва та розвитку» (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) оцінюється як 25 аптек на кожні 100 тис. осіб [12, 15].

Експерти зазначають, що роздрібні ціни на одні й ті ж торгові найменування ЛП в Азербайджані є набагато вищими, ніж у сусідніх країнах [6, 7, 12]. Так, наприклад, лише 9,0 % аптечних продажів припадає на частку ліків вартістю нижче \$2,0 дол. США за упаковку, в той час як приблизно 23,0 % асортименту ЛП реалізуються в аптеках за ціною від 20,0 дол. США до 200,0 дол. США. Для порівняння аналогічні показники для сусідньої Грузії складають 14,0 % та 10,6 % відповідно [7, 13]. Зазначений факт, який не заперечують також і офіційні представники влади, сформував об'єктивні передумови для впровадження механізмів державного регулювання цін на ЛП, що відбулось у вересні 2015 р. Пряме втручання держави у процес ціноутворення на ЛП було обумовлено не тільки високою вартістю ліків на національному ФР. У системі фармацевтичного забезпечення населення Азербайджану, на жаль, так і не були впроваджені ефективні механізми реімбурсації вартості споживання ЛП. При цьому в країні зроблені реальні кроки для підвищення рівня доступності фармацевтичної допомоги окремим групам хворих та населенню, але, на жаль, ефективність їх реалізації залишається недостатньою. Так, в Азербайджані розроблені та діють 10 державних програм, метою яких є забезпечення хворих медичною та фармацевтичною допомогою за державні кошти.

За умов реалізації ліберального підходу у побудові державної політики на національному ФР, яка тривала впродовж декількох десятиліть, впровадження заходів прямого втручання у ціноутворення на ФР Азербайджану можна без зайвого пафосу назвати революційними як за змістом, так і за формами впровадження.

**ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ОПТОВО-ВІДПУСКНИХ ТА РОЗДРІБНИХ ЦІН
НА ЛП В АЗЕРБАЙДЖАНІ**

Розмір референтної ціни на ЛП (манат)	
Торговельна націнка дистриб'юторів, %	Торговельна націнка аптечних закладів, %
Від 5,0 манатів та 5,0 манатів включно	
20,0 % від референтної ціни	20,0 % від оптово-відпускної ціни**
Від 5,0 до 20,0 манатів включно	
1,0 манат + 17 % від розміру референтної ціни – 5,0 манатів*	20 % від оптово-відпускної ціни
Від 20,0 до 50,0 манатів включно	
3,55 манатів + 13 % від розміру референтної ціни – 20,0 манатів	20 % від оптово-відпускної ціни
Від 50,0 до 100,0 манатів включно	
7,45 манатів + 7 % від розміру референтної ціни – 50 манатів	11,49 манатів + 13 % від розміру оптово-відпускної ціни – 57,45 манатів
Більше 100,0 манатів	
10,95 манатів + 3 % від розміру референтної ціни – 100 манатів	18,45 манатів + 11 % від оптово-відпускної ціни – 110,95 манатів

Примітка: * – наприклад, якщо закупівельна ціна препарату складає 7,0 манатів, то розмір референтної ціни, виключаючи 5,0 манатів, складає 2 манати (7,0–5,0 = 2,0). Розрахунок оптово-відпускної ціни у даному випадку виглядає наступним чином: 1,0 манат + 17 % від 2,0 манатів;

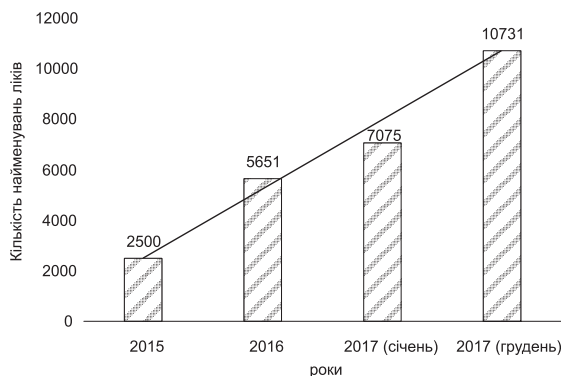
** – оптово-відпускна ціна = референтна ціна + надбавка для оптових фармацевтичних компаній.

Як вказувалось раніше, цьому сприяла дія цілого комплексу факторів, насамперед це девальвації національної валюти за умов стрімкого падіння цін на нафту (50-55 дол. США за барель) та, як наслідок, впровадження плаваючого курсу долара США (з грудня 2015 р.), що за умов значної імпортозалежності ФР має катастрофічні соціально-економічні наслідки тощо.

Державне регулювання ціноутворення на ЛП здійснюється у рамках Закону АзР «Про лікарські засоби» від 22.12.2006 р. №208-IIIQ, Указу Президента АзР від 18.03.2015 р. №493 «Про внесення змін в Указ Президента АзР «Про застосування Закону АзР «Про лікарські засоби» від 6.02.2007 р. № 528. Так, у країні були запроваджені механізми зовнішнього референтного ціноутворення та регулювання торговельних націнок на ЛП, що представлені у відповідних переліках препаратів [20, 21]. Для ефективного виконання зазначених заходів був розроблений та затверджений «Порядок регулювання цін на зареєстровані у державі лікарські засоби та здійснення контролю над цими цінами» та «Інструкція про методи розрахунків цін на лікарські засоби», яка прийнята Тарифною (ціновою) радою від 21.07.2015 р. Державним органом, у компетенцію якого входить моніторинг та безпосередній контроль за цінами на ЛП, що реалізуються на ФР, є Тарифна (цінова) рада, створена на виконання Указу Президента Азербайджану від 26.12.2005 р. № 41. Крім цього, контроль над виконанням цінової дисципліни на ФР покладено на Державну службу з захисту прав спо-

живачів та антимонопольну політику при Міністерстві економіки АзР. Методика референтного ціноутворення на ЛП здійснюється у відповідності до 2.1.2 Указу Президента АзР від 26.12.2005 р. № 341 «Положення про Тарифну (цінову) раду Республіки Азербайджан». Так, оптово-відпускна та роздрібна ціна на ЛП без урахування ПДВ розраховується відповідно до порядку, представленого у таблиці. Валютою референтного ціноутворення АзР є долар США. У тому випадку, якщо зміна національної валюти (манату) відносно долара США більше, ніж на 5,0 % здійснюється за мінімальною тривалістю до 2-х місяців, то ціни на ЛП повинні розглядатися Тарифною (ціновою) радою в екстреному режимі. Як бачимо за даними таблиці, розмір фіксованої торговельної націнки залежить від цінової групи, до якої належить той або інший препарат. При цьому її розбіг для оптової ланки товаропровідної мережі просування ЛП коливається від 3,0 % до 20,0, а для роздрібно – від 11,0 % до 20,0 %.

Державне регулювання цін на ЛП здійснюється за міжнародними непатентованими назвами (МНН), а для зручності застосування та контролю перелік ЛП, що підлягають державному регулюванню, формується також і за торговим найменуванням [20, 21]. У відповідності до «Інструкції про методи розрахунків цін на лікарські засоби» Тарифна (цінова) рада з метою визначення референтних цін на ЛП кожен рік повинна визначити та затвердити не менше 5-ти референтних країн. У 2018 р. в Азербай-

Рис. 3 Аналіз динаміки кількості ЛП, які підлягають державному регулюванню оптово-відпускних та роздрібних цін

джані у сфері державного регулювання цін на ЛП затверджені 10 країн, а саме Франція, Туреччина, Італія, Іспанія, Португалія, Греція, Польща, Угорщина, Болгарія та Словенія.

У діючій «Інструкції про методи розрахунку цін на лікарські засоби» всі країни-імпортери фармацевтичної продукції розподілені за рівнем пріоритетності на три групи. До першої, найбільш пріоритетної у формуванні зовнішньоекономічних відносин між країнами у фармацевтичній галузі віднесені Німеччина, Австрія, Великобританія, Бельгія та Швейцарія. До другої – всі країни ЄС, включно й Туреччина, а до третьої – РФ, Індія, Китай, США. Віднесення РФ до країн з відносно низьким рівнем пріоритетності в організації зовнішньоекономічного співробітництва у фармацевтичній галузі виглядає дивним, враховуючи той факт, що російські компанії впродовж тривалого часу за обсягами імпорту фармацевтичної продукції на азербайджанському ФР посідали перші позиції як за обсягами у вартісному значенні, так і у натуральних показниках [6, 7, 9].

За оцінкою представників влади в Азербайджані на ФР спостерігається найбільш стабільна цінова політика у сфері регулювання цін на ліки [21]. Так, наприклад, за даними Національного банку АзР на початку 2015 р. курс долара США дорівнював 0,78 маната, а на початку 2017 р. вже 1,7 маната (приріст показника дорівнював 118 %). При цьому на фоні знецінення національної валюти більше, ніж у два рази індексування цін на ФР не проводилося. Останній перегляд цін на ЛП за курсом національної валюти відносно долара США здійснювався 28.12.2016 р. За даними інформаційно-аналітичного та моніторингового порталу «За права людини» (<http://thedecline.info/ru/forhumanrights>) у лютому 2016 р. роздрібні ціни на ЛП знизилися на 20,0 % торгових найменувань тих ЛП, що підлягають державному регулюванню цін, – у 2,0-2,5 рази, а на 8,0 % від асортименту тих препаратів, які

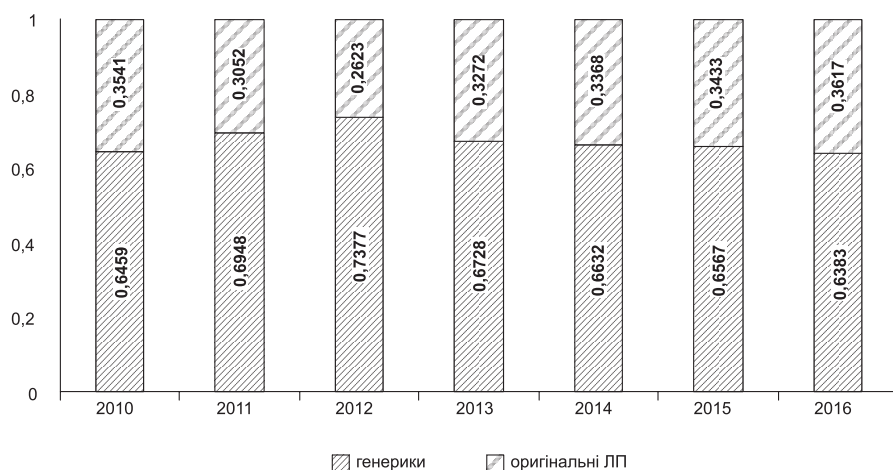
не підпадають під механізми державного регулювання цін на ліки. В цілому фахівці зазначають зниження цін на 60,0 % асортименту ЛП, що представляють різні фармакотерапевтичні групи препаратів.

У вересні 2015 р. державне регулювання цін за механізмом зовнішнього референтного ціноутворення та обмеження торговельних націнок був запроваджено для 2500 найменувань ЛП. Станом на 25.12.2016 р. зазначені регуляторні заходи з боку держави були запроваджені вже для 5651 (приріст попередніх показників дорівнював 126,04 %) найменувань ЛП, а на початок 2017 р. – 7075 (ланцюговий приріст 25,20 %) найменувань препаратів за МНН. Зазначений перелік препаратів постійно оновлюється [21]. Наприклад, 8.12.2017 р. Тарифна (цінова) рада Азербайджану затвердила ціни на 300 найменувань ЛП та розширила зазначений перелік до 10713 (приріст 51,42 %) найменувань за МНН (рис. 3). Так, з вересня 2015 р. по грудень 2017 р. кількість найменувань ЛП, які підлягають державному регулюванню, збільшилась у 4,3 рази.

Всі порушення, пов'язані з обігом ЛП на ФР та організацією надання фармацевтичної допомоги у АзР, розглядаються лише в адміністративному нормативно-правовому полі [17, 21]. Так, наприклад, за відпуск ЛП, не зареєстрованих у країні, провізор або фармацевт може бути оштрафований на 1500-2000 манатів. За реалізацію ЛП, що зареєстровані у країні за цінами, які перевищують їх граничний розмір, фізичні особи можуть бути оштрафовані у розмірі 1000-1500 манатів, а юридичні – на 3000-5000 манатів. У випадках повторних правопорушень розмір штрафів дорівнює 2500-3500 та 7000-9000 манатів відповідно [17, 21]. Цікавим є той факт, що на початку 2018 р. на пленарному засіданні Міллі Меджлісу АзР була розглянута та прийнята поправка до Закону країни «Про лікарські засоби», яка забороняє відпуск ліків особам віком до 14 років.

Наступною важливою характеристикою азербайджанського ФР є домінування генеричних препаратів. Як бачимо за даними рис. 4, питома вага генериків у загальній структурі зареєстрованих препаратів за 2010-2016 роки коливалась у діапазоні значень від 26,23 % (2012 р.) до 36,17 % (2016 р.). Можна говорити про наявність стійкої тенденції до збільшення з 2012 р. відсотка генеричних препаратів у загальній сукупності ліків, представлених на азербайджанському ФР. У цілому на одне найменування оригінального препарату припадає три генерики. Зазначена характеристика азербайджанського ФР є досить типовою для всіх ФР країн СНД, а також України та Грузії [6, 7, 9, 10, 12].

Привертає увагу також значне домінування рецептурних препаратів на ФР. На рис. 5 представлені результати аналізу азербайджанських

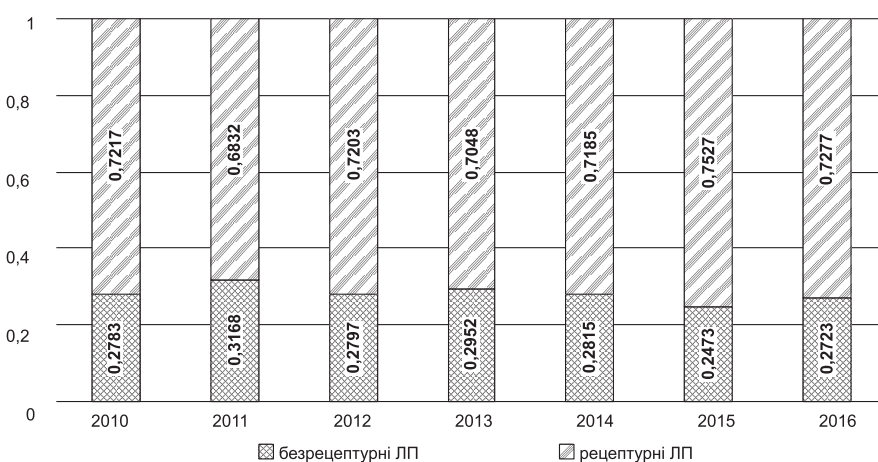
Рис. 4 Аналіз динаміки структури асортименту ЛП, зареєстрованих в Азербайджані («генеричний препарат-оригінальний препарат») [16]

учених щодо співвідношень рецептурних та безрецептурних ЛП впродовж 2010-2016 рр. [16]. Як бачимо, найбільша питома вага (%) рецептурних препаратів на ФР відмічалась за даними 2015 р. (75,27 %), а найменша – у 2011 р. (68,32 %). Питома вага препаратів безрецептурної групи на ФР коливалась за різними роками досліджень від 24,73 % (2015 р.) до 31,68 % (2011 р.). Як і у всіх країнах СНД, так і в Україні і в Азербайджані наказом Міністра охорони здоров'я затверджено та постійно оновлюється перелік ЛП, що можуть відпускатися з аптек без рецепта лікаря (так званий перелік «безрецептурних препаратів»). За оцінкою фахівців в аптеках досить часто провізори відпускають препарати рецептурної групи без рецепта лікаря [11].

На теперішній час національний ринок АзР переживає стадії становлення, що відповідає рівню розвитку системи фармацевтичного забезпечення населення у напрямку впровадження соціально орієнтованих моделей відносин між споживачами ЛП, державою та операторами рин-

ку. Відсутність на ФР доступних генеричних препаратів вітчизняного виробництва та державних програм реімбурсації вартості споживання ЛП формує об'єктивне підґрунтя до появи необлікованого імпорту до країни фармацевтичної продукції. За даними експертів щорічний обсяг ЛП, що надходять до Азербайджану за так званими «сірими» схемами, становить приблизно 45 млн дол. США [11]. Основними країнами-постачальниками зазначеної продукції є Індія та Пакистан. При цьому саме Пакистан розглядається як пріоритетна країна у розвитку азербайджанського ФР.

Систематизуючи результати проведених досліджень, можна стверджувати, що процес впровадження регуляторних механізмів з боку держави на ФР у будь-якій країні не проходив просто та безболісно. ФР як складна та багаторівнева структура, що має соціальну функцію у суспільстві, досить швидко реагує на всі зміни, що відбуваються у державі та у суспільстві в цілому. Досвід впровадження механізмів державного

Рис. 5 Результат аналізу динаміки співвідношень між препаратами рецептурної та безрецептурної групи на азербайджанському ФР [16]

регулювання цін на ФР Азербайджану, а також визначені основні його характеристики можуть бути розглянуті в українських реаліях побудови ефективних зовнішньоекономічних відношень між нашими країнами в галузі фармацевтичного забезпечення населення у довготривалій перспективі. Впровадження державних механізмів регулювання цін на ФР безумовно впливає на формування асортиментної політики фармацевтичних компаній. При цьому саме держава повинна займати послідовну та науково зважену позицію відносно підвищення рівня доступності ЛП, в т. ч. за рахунок організації поставок високоякісних та відносно дешевих імпортованих препаратів з України.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1. Встановлено, що впродовж 2010-2016 рр. Азербайджан входив до п'ятірки країн-лідерів за обсягами імпорту української фармацевтичної продукції. Тому його ФР можна розглядати як важливий об'єкт зовнішньоекономічних відносин у сфері фармацевтичного забезпечення населення у довготривалій перспективі.
2. Реєстрація ЛП у АЗР здійснюється за централізованою процедурою, а термін реєстраційного свідоцтва складає 5 років.
3. ФР АЗР носить промоційний характер та є імпортозалежним (95,5-97,0 %), що за умов фінансової нестабільності має непередбачувані соціально-економічні наслідки. Більше половини імпорту фармацевтичної продукції у вартісному показнику припадає на країни ЄС, другу позицію посідає РФ (14,0 %), а Укра-

їна представлена на третій позиції (9,0 %). Значний вплив на формування асортиментної політики на ФР АЗР мають фармацевтичні компанії з Туреччини (7,0 % від імпорту у вартісному показнику). Питома вага препаратів вітчизняного виробництва становить за різними роками досліджень 3,0-4,5 %.

4. У вересні 2015 р. в Азербайджані були запроваджені механізми державного регулювання цін на ЛП, перелік яких визначається та затверджується Тарифною (ціновою) радою. Насамперед запроваджені механізми зовнішнього референтного ціноутворення та обмеження торговельних націнок (оптово-відпускні – від 3,0 % до 20,0 %, а роздрібні – від 11,0 % до 20,0 %).
  5. Встановлений факт планомірного (у 4,3 рази) збільшення кількості ЛП, що підлягають державному регулюванню цін на ФР. Так, у вересні 2015 р. їх кількість за МНН дорівнювала 2500 препаратів, наприкінці 2016 р. – 5651 ЛП, на початку у 2017 р. – 7075 ЛП, а наприкінці 2017 р. – вже 10713 найменувань препаратів.
  6. Важливими характеристиками розвитку азербайджанського ФР впродовж 2010-2016 р. є стабільне домінування у структурі асортименту генеричних препаратів (64,59-73,77 %) та препаратів рецептурної групи (68,32-75,27 %).
  7. Результати проведених досліджень можуть бути використані у розробці ефективних підходів у побудові довготривалих та взаємовигідних зовнішньоекономічних відносин між українськими виробниками фармацевтичної продукції та суб'єктами ФР АЗР.
- Конфлікт інтересів:** відсутній.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЇ

1. Назаров, Д. В. Тенденції розвитку внутрішнього ринку фармацевтичної продукції України та перспективи створення вітчизняних високотехнологічних фармацевтичних виробництв / Д. В. Назаров // Actual problems of international relations. – 2014. – № 119 (1). – С. 170–180.
2. Товарна структура зовнішньої торгівлі України за 2009–2012 рр. / Офіційний сайт Державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukr-stat.gov.ua/>
3. Борушак, І. Сучасні тенденції розвитку фармацевтичного ринку України в умовах глобальних структурних зрушень [Електронний ресурс] / І. Борушак. – Режим доступу : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23083/1/141-144.pdf>
4. United Nations Statistics Division. Standard International Trade Classification. – World and regional trends. – Available at : https://millenniumindicators.un.org/unsd/mi/mi_worldreg.asp
5. Аналіз тенденцій зовнішньої торгівлі товарами України за регіонами і товарними групами. Національний банк України. Департамент монетарної політики та зовнішньоекономічних відносин. 15 червня 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50356637>
6. Трофимова, Е. О. Фармацевтические рынки стран СНГ / Е. О. Трофимова // Ремедиум. – 2013. – № 3. – С. 88–93.
7. Трофимова, Е. О. Обзор тенденций на фармацевтическом рынке стран ЕАЭС и СНГ / Е. О. Трофимова // Ремедиум. – 2017. – № 3. – С. 26–31.
8. Доровської, О. В. Порівняльний аналіз фармацевтичних ринків країн ЄС та СНД / О. В. Доровської, І. В. Ярошенко // Бізнесінформ. – 2014. – № 12. – С. 47–61.
9. Фармацевтическая промышленность и глобальное здравоохранение: факты и цифры [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aipm.org/netcat_files/458/359/h_a3aa4d524d29da146c9a3493f-2639ce5

10. Современное состояние фармацевтических рынков стран СНГ / М. С. Кошель, Н. В. Габриелян, С. А. Парфейников, Р. С. Скулкова, Е. С. Бережная // Современные проблемы науки и образования [Электронный ресурс]. – 2014. – № 5. – Режим доступа : <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14257>
11. Комплексная оценка развития фармацевтических рынков стран Содружества Независимых Государств / Н. В. Габриелян, С. А. Парфейников, И. Н. Андреева и др. // Вестник Российской военно-медицинской академии. – 2012. – № 1 (37). – С. 256–260.
12. Korakianiti, E. Marketing Authorisation : Marketing Authorisation : The Evaluation Process / E. Korakianiti. – Available at : http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Presentation/2009/10/WC500004235.pdf
13. Grigorash, I. O. Analytical evaluation and prospects of the pharmaceutical industry in Ukraine / I. O. Grigorash // Economic Development Strategy Ukraine : Coll. sciences. works : Ministry of Education and Science of Ukraine, SHEE «Kyiv th. Econ. Univ them. Hetman» Ukrainian Union of Industrialists and Entrepreneurs, Institute of World Economy. and Intern. relations NASU; heads. eds. A. P. Nalyvayko . – К. : MBK, 2010. – Vol. 26–27. – P. 104–111.
14. Велиева, М. Н. Маркетинговые исследования по лекарственному обеспечению в Азербайджанской республике / М. Н. Велиева, В. А. Магеррамов, С. А. Атакишизаде, С. Г. Магеррамова // European J. of Biomed. and Life Sci. – 2017. – № 1. – С. 94–98.
15. Велиева, М. Н. Инновационное управление фармацевтическим рынком Азербайджана / С. А. Атакишизаде, Р. Кияви // Азербайджанская фармация и фармакотерапия. – 2015. – № 1. – С. 37–42.
16. Агаев, Э. М. Основные тенденции формирования современного фармацевтического рынка Азербайджана / Э. М. Агаев, П. Ф. Гаджибалаев // Вестник Витебского государственного медицинского университета. – 2017 – № 6, Т. 16. – С. 99–106.
17. Закон Азербайджанской Республики № 208–ШГ от 22.10.2006. О лекарственных средствах [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=15132
18. Правила государственной регистрации и ведения реестра лекарственных средств Кабинета Министров Азербайджанской Республики № 108 от 13 июля 2007 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.expertsm.com/docs/Pravila_gosudarstvennoy_registratsii_i_vedeniya_reyestra_lekarstvennix_sredstv.rtf
19. Macroeconomic indicators of economic and social development of the country // The state statistical committee of the republic of Azerbaijan. – 2014. – Available at : ua/article/156968
20. В Азербайджане обнародован список лекарств, которые должны выдаваться больным бесплатно [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.1news.az/news/v-azerbaydzhane-obnarodovan-spisok-lekarstv-kotorye-dolzhen-vydavat-sya-bolnym-besplatno---spisok>
21. Обнародован список цен на лекарства в Азербайджане [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://minval.az/news/123612494>

REFERENCES

1. Nazarov, D. V. (2014). *Actual problems of international relations*, 119 (1), 170–180.
2. Tovarna struktura zovnishnoi torhivli Ukrainy za 2009–2012 rr. *Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy*. Available at: <http://ukr-stat.gov.ua/>
3. Borushchak, I. *Suchasni tendentsii rozvytku farmatsevychnoho rynku Ukrainy v umovakh hlobalnykh strukturnykh zrushen*. Available at: <http://dSPACE.tneu.edu.ua/bitstream/316497/23083/1/141-144.pdf>
4. United Nations Statistics Division. Standard International Trade Classification. *World and regional trends*. Available at: https://millenniumindicators.un.org/unsd/mi/mi_worldregn.asp
5. *Analiz tendentsii zovnishnoi torhivli tovaramy Ukrainy za rehionamy i tovarnymy hrupamy. Natsionalnyi bank Ukrainy. Departament monetarnoi polityky ta zovnishnoekonomichnykh vidnosyn. 15 chervnia 2017 r.* Available at: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50356637>
6. Trofimova, E. O. (2013). *Remedium*, 3, 88–93.
7. Trofimova E. O. (2017). *Remedium*, 3, 26–31.
8. Dorovskoi, O. V., Yaroshenko, I. V. (2014). *Biznesinform*, 12, 47–61.
9. *Farmatsevticheskaia promyshlennost i globalnoe zdravookhranenie: fakty i tsifry*. Available at: http://www.aipm.org/netcat_files/458/359/h_a3aa4d524d29da146c9a3493f2639ce5
10. Koshel, M. S., Gabrielian, N. V., Parfeinikov, S. A., Skulkova, R. S., Berezhnaia, E. S. (2014). *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniia*, 5. Available at: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=14257>
11. Gabrielian, N. V., Parfeinikov, S. A., Andreeva, I. N., Berezhnaia, E. S., Bondareva, T. M., Manar, A., Bidarova, F. N. (2012). *Vestnik Rossiiskoi voenno-meditsinskoi akademii*, 1 (37), 256–260.
12. Korakianiti, E. *Marketing Authorisation: Marketing Authorisation: The Evaluation Process*. Available at: http://www.ema.europa.eu/docs/en_GB/document_library/Presentation/2009/10/WC500004235.pdf

13. Grigorash, I. (2010). Analytical evaluation and prospects of the pharmaceutical industry in Ukraine. *Economic Development Strategy Ukraine*. К.: МБК, 26–27, 104–111.
14. Velieva, M. N., Magerramov, V. A., Atakishchizade, S. A., Magerramova, S. G. (2017). *European journal of biomedical and life sciences*, 1, 94–98.
15. Velieva, M. N., Atakishchizade, S. A., Kiiavi, R. (2015). *Azerbaidzhanskaia farmatciia i farmakoterapiia*, 1, 37–42.
16. Agaev, E. M., Gadzhibalaev, P. F. (2017). *Vestnik Vitebskogo gosudarstvennogo meditsinskogo universiteta*, 6 (16), 99–106.
17. *Zakon Azerbaidzhanskoi Respubliki № 208–ShG ot 22.10.2006. O lekarstvennykh sredstvakh*. Available at: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=15132
18. *Pravila gosudarstvennoi registratsii i vedeniia reestra lekarstvennykh sredstv Kabineta Ministrov Azerbaidzhanskoi Respubliki №108 ot 13 iiulia 2007 goda*. Available at: http://www.expertsm.com/docs/Pravila_gosudarstvennoy_registratsii_i_vedeniya_reyestra_lekarstvennix_sredstv.rtf
19. *Macroeconomic indicators of economic and social development of the country. The state statistical committee of the republic of Azerbaijan*. (2014). Available at: ua/article/156968
20. *V Azerbaidzhane obnarodovan spisok lekarstv, kotorye dolzhny vydavatcia bolnym besplatno*. Available at: <http://www.1news.az/news/v-azerbaydzhane-obnarodovan-spisok-lekarstv-kotorye-dolzhny-vydavatsya-bol-nym-besplatno---spisok>
21. *Obnarodovan spisok tcen na lekarstva v Azerbaidzhane*. Available at: <http://minval.az/news/123612494>

Адреса для листування:

61183, м. Чернівці, вул. Чорноморська, 17а.

E-mail: panf-al@ukr.net, nataliabogdan1602@gmail.com.

Буковинський державний медичний університет

Панфілова А. Л. (ORCID – <http://orcid.org/0000-0001-5297-0584>)

Богдан Н. С. (ORCID – <http://orcid.org/0000-0001-8352-021X>)

Магущак М. Р. (ORCID – <http://orcid.org/0000-0002-5186-199X>)

Надійшла до редакції 14.03.2018 р.